



Minulost nezmizela, jen čeká, až ji objevíš.

24. 11. 2025
lekce desátá

INTERPRETACE POVOLÁNÍ A SOCIÁLNÍHO STATUSU

Bc. Magdaléna Kupková



PODDANÝ

PODDANÝ (Subditus, Unterthan)

- v podstatě každý, kdo žil na **panském (šlechtickém) majetku** (panství/gruntovnictví)
- status byl typický pro většinu obyvatel venkova
- spojen s řadou povinností

PODDANÝ

VAZBA NA PŮDU

- až do zrušení nevolnictví Josefem II. v roce 1781 byl poddaný vázán ke gruntu
- bez souhlasu vrchnosti se nesměl
 - odstěhovat
 - oženit se mimo panství
 - poslat děti na studia či řemeslo

PODDANÝ

POVINNOSTI

- platit daně vrchnosti (peněžní nebo naturální)
- vykonávat robotu (práce na panském) – často několik dní v týdnu

DĚDIČNOST

- status byl dědičný → pokud se narodíte jako poddaný, poddaným zůstanete

PODDANÝ

PATENT O ZRUŠENÍ NEVOLNICTVÍ

- výnos Josefa II. z 1. listopadu 1781
- pro české země zrušil nevolnictví („tělesné poddanství neboli člověčenství“, a nahradil je „mírným poddanstvím podle příkladu zemí rakouských,“)
- zrušena bezprostřední osobní závislost poddaných na vrchnosti
- poddaný se stával osobně svobodným
- poddaní tak nově získali právo:
 - uzavírat manželství bez souhlasu vrchnosti
 - svobodně se stěhovat
 - odcházet pracovat a studovat i mimo hranice panství

PODDANÝ

- poddaní však zůstali zavázáni vůči vrchnosti poslušností
- vrchnostenské úřady byly i nadále nejbližší autoritou, jejímž prostřednictvím stát vykonával svou moc
- beze změny zůstala zachována povinnost roboty i naturální a peněžní závazky rolníků vůči vrchnosti, a to až do roku 1848
- vydání patentu → značný význam pro hospodářský rozvoj Českých zemí v 19. století
- → zvýšení mobility obyvatelstva → umožnil přesun venkovského obyvatelstva (zhusta česky mluvícího) do velkých měst (na konci 18. st. silně germanizovaných)

PODDANÝ

1848

- císařský patent z 7. září 1848 zrušil poddanství (včetně roboty) a umožnil tak postupné vykupování půdy a vznik nových majetkových vztahů
- zrušení roboty → transformace venkovské společnosti
→ zrodila se nová vrstva sedláků a statkářů jako svobodných vlastníků půdy

PODDANÝ

- poměrně snadné sledování předků → zákaz stěhování
→ poddaní se často po generace drží v jedné farnosti
- jejich život je zaznamenán v gruntovních knihách
a urbářích panství

Panství na Moravě
ve druhé polovině 17. století

Legend:

- Panství církevní
- Panství královských měst
- Panství šlechtická
- Panství Lichtensteinů a Ditrichsteinů

Minulost nezmizela, jen čeká, až ji objevíš.

PODDANÝ

SEZNAM PANSTVÍ V ČECHÁCH

- https://cs.wikipedia.org/wiki/Kategorie:Panstv%C3%AD_v_%C4%8Cech%C3%A1ch

SVOBODNÝ VE VZTAHU K VRCHNOSTI

- před rokem 1848
- nebyl vázán k panství a nepodléhal vrchnostenské správě

MĚŠŤANÉ

- obyvatelé královských a poddanských měst
- městská práva
- vlastní samospráva
- nemuseli robotovat a byli ekonomicky nezávislejší
- měšťany často najdeme v městských knihách, cechovních knihách nebo seznamech domů

SVOBODNÝ VE VZTAHU K VRCHNOSTI

ARMÁDA A ÚŘEDNÍCI

- vojáci, důstojníci, úředníci, faráři aj.
- podřízeni pouze státu/panovníkovi, nikoli místní vrchnosti

Minulost nezmizela, jen čeká, až ji objevíš.

SVOBODNÝ VE VZTAHU KE SŇATKU

- v matrikách
- spojení s rodinným stavem
- svobodný mládenec → muž, který nebyl nikdy ženatý
- svobodná panna → žena, která nebyla nikdy vdaná

Minulost nezmizela, jen čeká, až ji objevíš.

POVOLÁNÍ

- živobytí
- společenské postavení
- ekonomická síla
- šance v životě

Minulost nezmizela, jen čeká, až ji objevíš.

POVOLÁNÍ



POVOLÁNÍ

podruzi, žebráci – nevlastní žádné pozemky ani nemovitost, žijí v nájmech

domkaři (zahradníci) – majitelé chalupy, k níž mohla přiléhat malá zahrádka

chalupníci - majitelé nemovitosti, menší výměra pozemků (max. $\frac{1}{4}$ lánu)

sedláci – majitelé nemovitosti, obdělávali přilehlé polnosti → osedlé obyvatelstvo → vázáni k obci půdou



POVOLÁNÍ

SVOBODNÍ SEDLÁCI (SVOBODNÍCI)

- z řad někdejší zchudlé šlechty
- nebyli podřízeni vrchnosti
- podléhali přímo panovníkovi

DVOŘÁCI

- svobodníci držící jen jedinou usedlost

POVOLÁNÍ

SEDLÁK

- také hospodář, soused, emfyteut, rolník
- něm. *Bauer*, lat. *agricola*, *rusticus*
- majitel nemovitosti, držitel pozemků (1 lán=18,6 ha)
- poddaný schopný potažní roboty

POVOLÁNÍ

CHALUPNÍK

- majitel malé zemědělské usedlosti
- něm. *Kleinbauer*, lat. *curticulus*
- velikost polí 8 – 12 korců = 2,3 – 3,5 ha
- tzv. čtvrtláník (něm. *Viertler*, *Viertlerhufner*)

POVOLÁNÍ

DOMKAŘ (ZAHRADNÍK, BARÁČNÍK)

- majitelé chalupy, k níž mohla přiléhat malá zahrádka
- něm. *Häusler, Gärtler*=zahradník, lat. *casarius, gasarius, hortulanus*=zahradník
- řemeslo nebo námezdná síla větších rolníků

POVOLÁNÍ

PODRUH, NÁDENÍK, DĚLNÍK

(něm. *Höffer, Inmann, Inweib* – podruhyně, lat. *inquilinus*)

- nevlastní žádné pozemky ani nemovitost, žije v nájmu
- najímání na krátkodobý pracovní poměr (žně, senoseče)
- číslo popisné v matrikách označuje bydliště, nelze je považovat za vlastníky nemovitosti → prolínání a ovlivňování života s rodinou hospodáře

POVOLÁNÍ

ČELEDÍNI A DĚVEČKY

- chodili sloužit na jiné usedlosti
- synové rolníků bez dědičné perspektivy

SLUŽKA

- zpravidla z chudších vesnických rodin
- služebný poměr sjednávali rodiče nebo dohazovačka
- služba často trvala i několik let

ŽEBRÁK, ŠPITÁLNÍK

- nejchudší obyvatelé monarchie

ÚŘEDNÍCI A OBECNÍ ZAMĚSTNANCI

RYCHTÁŘ

- v čele vesnice
- zodpovídal se přímo vrchnosti
- nejprve dosazován panstvem, později volen
- v některých krajích se rychta dědila

OBECNÍ ZAMĚSTNANCI

- obecní slouha
- pastýř
- ponocný
- kantor

OBČAN VE MĚSTĚ

DRUHY MĚST

- královská - podřízené přímo králi, jeho měšťané proto tvořili svobodný stav
- komorní - spravována královskou komorou, které odváděla daně, stále poddanské město, ale větší prestiž, práva a výsady byly početnější a významnější
- poddanská – patřila do dominia určitého panství

OBČAN VE MĚSTĚ

SLOŽENÍ OBYVATEL

- patriciát - zámožné měšťanstvo
- měšťané - plnoprávní obyvatelé měst
- chudina

- řemeslníci
- obchodníci
- úředníci
- církevní klérus

Minulost nezmizela, jen čeká, až ji objevíš.

STĚHOVAVÁ POVOLÁNÍ

- kováři
- učitelé
- drábové
- myslivci
- ovčáci
- **pohodný** (antoušek, drnomistr, travní mistr, ras; latinsky *excoriator*, někdy též uváděn jako *corpophorus*; německy *Schinder* nebo *Abdecker*), provozoval již zaniklé řemeslo, respektive zvláštní živnost zvanou „pohodnictví“. Likvidoval uhynulá zvířata.

STĚHOVAVÁ POVOLÁNÍ

- **Rody "stěhovavých" povolání**
 - <https://web.archive.org/web/20230328194224/https://sites.google.com/site/mlynarsti/>
- **Genealogie pohodných v Čechách**
 - http://vanek.free.fr/pohodni/Genealogie_pohodnych_v_Cechach/Nezpriznene_rody_pohodnych.html
- **Kantoři Moravy a Slezska**
 - <https://cantoires.wz.cz/>
- **Další povolání**
 - <https://www.neznamo.cz/genealogie/odkazy-povolani/>

DALŠÍ POJMY

FAMILIANT

- dědičný nájemce dílu panské půdy

VÝMINKÁŘ (VÝMĚNKÁŘ)

- člověk žijící na výminku (část domu určená pro staré rodiče)
- v podstatě člověk v důchodu

DALŠÍ POJMY

LÁN

- základní plošná míra pro určování rozlohy usedlosti
- míra s proměnlivou rozlohou – vždy záleží na kraji a době, kde a kdy se vyskytuje
- selský lán → přibližně 18,6 hektaru (existovaly také lány panský nebo kněžský)

1 lán selský = 8 kop záhonů = 18,6301 ha

- od lánu se odvozují i názvy pro jednotlivé usedlosti
 - láník, celoláník
 - něm. *Lähner, Ganzhufner*, lat. *lanearius*
 - půlláník (1/2láník) cca 9 ha
 - něm. *Halbbauer, Halbhufner*, lat. *semirusticus*
 - čtvrtláník (1/4láník) něco málo přes 4 ha
 - něm. *Viertler, Viertlerhufner*

Minulost nezmizela, jen čeká, až ji objevíš.

PŘÍŠTĚ...

ŘEŠENÍ GENEALOGICKÝCH "ZÁHAD" A SLEPÝCH ULIČEK

studovna@knihovna-ji.cz

DĚKUJI ZA POZORNOST